

Koalitsiooni esimene prioriteet

Katrin Saks (RiTo 7), Riigikogu liige, Mõõdukad

Koalitsioonileppe kaunid loosungid lapsedõbralikkusest ei maksa riigi ja kohalike omavalitsuste toetuste-teenuste süsteemita midagi.

Erinevate huvidega partnerite ladus koostöö on võimalik ainult siis, kui leitakse ühisosa ja suudetakse kokku leppida põhimõtetes. Seega on lepe hädavajalik, iseasi kui detailne peaks see konkreetse poliitika osas olema.

Res Publica, Reformierakonna ja Rahvaliidu koalitsioonilepe erineb eelmistest eelkõige mahu poolest. See omakorda tõstatab küsimuse, missugust rolli koalitsioonilepe täidab? Kas tegu on ühiste väärtuste deklaratsiooniga, eesmärkide kirjeldamisega, järgmise nelja aasta riigivalitsemise tegevuskavaga või hoopis kohtade jaotusega riigi juhtimiseks? Kolme R-i leppes on olemas kõik need punktid ja veel palju muudki, mis teeb leppe analüüsimise raskeks.

Ühes ja samas punktis on näiteks lubadus töötada välja terviklik pere- ja rahvastikupoliitika ning järgmise lausena juba konkreetne meede tulumaksuvaba miinimumi kehtestamisest pere teisest lapsest alates.

Sellised täpselt piiritletud tegevused tekitavadki küsimusi siiras soovis tervikliku poliitika järele, mis valdkonna tähtsust arvestades peaks leidma Riigikogus konsensusliku toetuse. Aga ka nägemuses Riigikogu rolli üle üldisemalt, mis selle leppe valguses peaks kujunema pigem täidesaatvaks.

Riik ja pere valikud

Hoolimata sellest, et pere- ja rahvastikupoliitika on alles väljatöötamisel (muide, ühe perepoliitika kontseptsiooni kiitis heaks eelmine valitsus, seega üks koalitsioonipartner alles selle aasta märtsis), on koalitsioonileppes see valdkond prioriteetne. Tuleb igati nõustuda ideega, et "meie pingutustel on mõtet vaid siis, kui on lapsi, kellele pärandada oma töö viljad", ning tunnustada soovi perepoliitika pikaks ajaks planeerida ja seda järjepidevalt arendada.

Sellest võib järeldada, et koalitsiooni osapoolte arusaamist mööda pole lapsed Eestis mitte ainult pere eralõbu, vaid riik on valmis jagama vastutust järeltuleva põlvkonna kasvatamise osas. See lähenemine on omane näiteks Põhjala riikidele, Lõuna-Euroopas peetakse riigi sekkumist vähem soovitatavaks. Tõsi, viimane pole just kõige viljakam tee ja need riigid seisavad nüüd silmitsi veelgi suurema sündide vähenemisega kui Eesti. Ja nii on sealgi erasjast saamas riigi probleem.

Koalitsioonileppe eesmärgid

Kahjuks jääb perepoliitika eesmärkide sõnastus veidi häguseks. Ja õigupoolest hägune on see poliitikute jaoks olnud juba aastaid. Sageli nähakse ainsa eesmärgina sündimuskõvera tõusu, selle järgi kiputakse andma hinnanguid ka lastega peredele suunatud toetuste ja teenuste tõhususele.

Perepoliitikal on enamasti kaks suurt eesmärki: tagada lastega peredele majanduslik toimetulek ja suurendada sündimust. Seejuures ei saa seda vaadata lahus naiste aktiivsest tööhõivepoliitikast, sest aeg, kus perepoliitika oli suunatud kodustele emadele, jääb eelmisse sajandisse. Teiste riikidega võrreldes jäi Eestis emaduse esiplaanile seadmine õige lühikeseks ning piirdus üksnes mõne aasta ja kaunite üleskutsetega emaduse väärtustamiseks üheksakümnendate alguses. Seejärel hakkasid taas rolli mängima vajadus naiste "töökäte" järele ja naiste endi muutuvad väärtushinnangud.

Silmas tuleb pidada mitut eesmärki korraga. Euroopas pole enam kombeks rõhutada iibe tõstmist eraldi eesmärgina, sest katsed seda toetustega teha pole olnud tõhusad. 22 arenenud tööstusriigi paarikümne aasta perepoliitika analüüs näitas, et toetuste osa sündide kasvus on minimaalne. Rahvastiku kahanemine Euroopas on aga suur probleem ja seetõttu üritatakse lastega perede majandusliku toimetuleku kõrval mõjutada sündimuskäitumist ka kaudsete meetmetega, eelkõige tingimuste loomisega pere- ja tööelu ühitamiseks. Euroopas on perepoliitika peamisi eesmäärke lastega perede heaolu, majanduslik toimetulek ja vaesuse vähendamine.

Koalitsioonileppe pere- ja rahvastikupoliitika lubadused võibki jagada kolme alarühma. Kõigepealt need, mis on suunatud sündimuse suurendamisele ehk peaksid mõjutama emade-isade käitumist. Siia kuulub eelkõige väikese lapsega kodus olevale emale sissetuleku tagamine. Nn emapalk peaks mõjutama ligikaudu 60 000 noort naist, kes on oma soovitud lapse sünni peamiselt majanduslikel põhjustel edasi lükanud (Tiit, Ainsaar 2002).

Kõige kallim lubadus – emapalk

Valitsuskoalitsioon on välja pakkunud käsitluse emapalgast kui senise töötasu asenduspalgast. Piltlikult öeldes ostetakse emad tööturul mõneks ajaks välja neile senist sissetulekut säilitades.

Palgast sõltuv asendustasu sobib hästi kõrgepalgalistele ja vähem neile, kel puudub varasem tööstaaž, näiteks tudengitele või emadele, kes on juba lapsehoolduspuhkusel. Eestis on olnud päris palju sünnitajaid, kes nendele tingimustele ei vasta. Silmas tuleks pidada sedagi, et erinevalt Põhjamaadest on Eesti esmasünnitaja endiselt suhteliselt noor. Tallinna naiste küsitlus näitas, et 17% naistest sünnitas enne 20. sünnipäeva, rohkem kui pooled vanuses 20–24 aastat (Kelam, Heinla, Derman 2001). On karta, et emapalga suuruse sidumine eelneva tööga tõstab sünnitajate vanust. See omakorda mõjutab naise sünnituste edasist arvu.

Möödukad on teinud koalitsiooniga võistleva ettepaneku, mis lähtub arusaamast, et riigikassast tulev emapalk on tasu lapsekasvatamise eest ja peaks olema kõigile võrdne. Seejuures oleks võimalik lapsehooldustasu saada ka isal. Riigi seisukohast oleks rumal mitte motiveerida naisi lapsi varakult ja miks mitte ka mitut last järjest muretsema. Kui lapsed sünnivad väikeste vahedega, on ema tööturul lühemat aega ära. See on kasulik ka emale, kelle investeeringud haridusse kaotavad kodus olles oma väärtust.

Arvestada tuleb ka meie suuri regionaalseid palgaerinevusi, mis ei tulene sugugi üksnes naiste erinevast panusest. Võtame näiteks ühe ja sama meditsiinikooli lõpetanud ning üsna sarnast tööd tegevate õdede palga. Nii nagu on keskmine palk Valgas ainult 58% Tallinna keskmisest, nii saab ka Valga haiglaõde keskmiselt 3800 krooni, Tallinnas Põhja-Eesti Regionaalhaigla ametikaaslane aga 5500 krooni. Kui need tublid meditsiiniõed otsustavad sünnitada lapse, kas on siis ikka õiglane, et riik maksab pealinna emale lapsehooldustasu ligi kaks tuhat krooni kuus rohkem?

Koalitsioonileppe emapalga variandi tugev külg on aga kindlasti see, et eelneva tööstaaži nõudmine jätab kõrvale nii mõnegi üksikuist vastutustundetuist naistest, kes on huvitatud rahast, mitte lapsest.

Sündimuskäitumise muutmisele on ilmselt orienteeritud ka lubadus hakata kustutama õppelaenu lapse sünni järel. Uuringud näitavad, et kõrgema haridusega naised soovivad enam lapsi kui madala haridusega, kuid tegelikult sünnitavad vähem (Tiit, Ainsaar 2002). Loodetavasti motiveerib õppelaenu kustutamine noori haritud naisi, eriti neid, kes lapse sünni edasi on lükanud.

Väga tähtis on, et koalitsioon suudaks ellu viia lubaduse aidata naistel paremini ühitada tööd ja laste kasvatamist. Konkreetse meetmena on koalitsioonileppes nimetatud üksnes päevahoiu ja laste huvitegevuse arendamist, kindlasti kuulub paindlikuma päevahoiu juurde ka naistele paindlikuma tööaja tagamine. Kahjuks on praegu lasteaedade töö korraldatud viisil, mis ei arvesta sellega, et kolmandik naisi töötab sageli ka laupäeviti ja neljandik kella 18–24 (Tööjõud 2000).

Sümpaatselt tulevikku vaatav on koalitsiooni ettepanek suurendada riigi panust ema kogumispensionisse. Kuigi ka praegu maksab riik lapsehooldustasu pealt sotsiaalmaksu, on tegu väga väikese summaga ja seega juba prognoositav pensionide suur ebavõrdsus tulevikus.

Lastega peredele majanduslik toimetulek

Riigi perepoliitika üks eesmärke võikski olla tasandada vahesid lastega perede ja lastetute perede vahel ehk luua n-ö horisontaalset võrdsust. Selline käsitlus ei vähendaks pere enda rolli, niikuinii jääb suurem osa lapse kasvatamise kuludest vanemate kanda, samas oleks see just kui krediit perele selleks eluperioodiks, kus väljaminekud on kõige suuremad.

Praegune koalitsioonilepe käsitleb mitmes punktis riskilapsi ja riskiperesid, kuid idee luua seiresüsteem riskilaste tuvastamiseks reedab, et silmas peetakse pigem midagi erandlikku ja

mitte seda, et suurim risk on vaesus ning selle riski alt on väljas vaevalt üle poole lastest (Käärrik, Tiit, Vähi, Valton 2001).

Seega oleks loogiline käsitleda lastega perede heaolu laiemalt.

Perede majandusliku toimetuleku kindlustamisel on tähtis roll lastetoetustel. Paraku on just nende tõstmine jäänud koalitsiooni kavatsusteleppesst välja. Tõsi, plaanis on tulumaksuvabastus alates teisest lapsest. See on kindlasti üks võimalus lastega perede toetamiseks, aga selle seadustamist tasuks tõsiselt kaaluda. Nimelt on Euroopas mitmed riigid asendanud maksusoodustused peredele otsetoetustega (Suurbritannia, Taani), pidades seda tõhusamaks.

Tulumaksusoodustus ei mõjuta enamasti tõelises hädas olijaid. Sama kinnitab ka meie enda praktika. Paar aastat tagasi rakendatud maksusoodustust kolme ja enama lapsega peredele on saanud kasutada vähem kui pooled seda tüüpi peredest.

Niisiis oleks vaja tõsiseid meetmeid lastega perede vaesuse vähendamiseks ja toimetuleku kindlustamiseks. Korraliku toetussüsteemita pole see võimalik.

Hirmujuttudel, et Eestist on saamas toetusteriik, pole mingit alust, kui vaadata, kuidas lastetoetuste osatähtsus SKP-st on aastatega kahanenud, või võrrelda Eestit teiste riikidega. Samal ajal on 1990. aastate algusest maksuma hakatud esimese lapse toetuse väärtusest praeguseks järele jäänud üksnes jäätiseraha.

Jah, koalitsioonileppes on nii emapalk kui ka sünnitoetus, korduvad sõnad riskilaps ja tugikeskused, kuid see ei pruugi tähendada veel liikumist sotsiaalmajanduse poole. Riigi ja kohalike toetuste ning teenuste süsteemita ei maksa leppe kaunid loosungid lapsesõbralikkusest mitte midagi.

Kasutatud kirjandus

Eesti inimarengu aruanne (2002). Tallinn.

Kelam, A., Heinla, E., Derman, N. (2001). Naine ja perekond 2000. – Naine, perekond ja töö 2000. Tallinn: TPÜ kirjastus.

Käärrik, E., Tiit, E.-M., Vähi, M., Valton, A. (2001). Lastega perede majanduslik toimetulek 1999–2000. Tartu.

Tiit, E.-M., Ainsaar, M. (2002). Kavandatav sündimuskäitumine Eestis. – Elutingimused Eestis viis aastat hiljem. NORBALT II. Tartu Ülikool, Rakenduslike Sotsiaaluuringute Instituut FAFO (Norra). Tartu.

Tööjõud 2000 (2001). Tallinn: Statistikaamet.